https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

XULQI OG‘ISHGAN O‘SMIRLAR: SABABLARI, OLDINI OLISH CHORALARI VA TARBIYAVIY YONDASHUVLAR

Azimjonova Charos Rashid qizi

Navoiy viloyati “NOTM Profi University”

Pedagogika va psixologiya yo’nalishi

4-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xulqi og‘ishgan o‘smirlarning psixologik va ijtimoiy xususiyatlari, ularning bunday xatti-harakatlarga moyillik sabablari, oldini olish choralari hamda tarbiyaviy yondashuvlar haqida so‘z yuritiladi. O‘smirlarning xulq-atvoridagi o‘zgarishlar ko‘p jihatdan oilaviy muhit, ijtimoiy muhit, ta’lim tizimi va shaxsiy omillar bilan bog‘liq. Ushbu maqolada ushbu muammoga yechim sifatida psixologik, pedagogik va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash usullari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: o‘smir, xulq-atvor, deviant xatti-harakat, psixologik muammo, ijtimoiy muhit, tarbiya, ta’lim, profilaktika.

KIRISH

O‘smirlik davri inson hayotining eng muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, bu davrda jismoniy va ruhiy o‘zgarishlar juda tez sodir bo‘ladi. Shu sababli, o‘smirlarning xulq-atvori o‘ziga xos murakkabliklarga ega bo‘lib, ayrim hollarda og‘ishgan harakatlar bilan namoyon bo‘lishi mumkin. Xulqi og‘ishgan o‘smirlar jamiyatda muayyan muammolarni keltirib chiqaradi va bunday xatti-harakatlar oldini olish uchun erta profilaktika choralari zarur bo‘ladi.

ASOSIY QISM

1. Xulqi og‘ishgan o‘smirlarning tavsifi

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Xulqi og‘ishgan o‘smirlar – bu ijtimoiy me’yorlardan chetga chiqadigan, odob-axloq qoidalariga zid harakat qiladigan yoshlar hisoblanadi. Ularning xatti-harakatlari deviant (me’yordan chetga chiqqan) yoki delinkvent (qonunbuzarlik harakatlari) shaklida namoyon bo‘lishi mumkin.

Psixologik maslahatlar va terapiya – O‘smirning muammolarini chuqur o‘rganish va unga mos yechim taklif etish.

Treninglar va rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar – Ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam berish.Davlat va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlik – Xulqi og‘ishgan yoshlarni jamiyatga qayta integratsiya qilish.Mutaxassislar va psixologlar xulqi og‘ishgan o‘smirlarning kelib chiqish sabablarini turli yo‘nalishlarda o‘rganishgan.

O‘smirlarning deviant xulq-atvorini bartaraf etish uchun quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

Pedagogik usullar

O‘quvchilar uchun maxsus ta’lim dasturlarini ishlab chiqish;

Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlarni tashkil etish;

Individual yondashuv orqali o‘quvchilar bilan ishlash.

Psixologik usullar

Kognitiv xulq-atvor terapiyasi – yoshlarni noto‘g‘ri fikrlardan xalos qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan;

Guruh terapiyasi – deviant o‘smirlarni jamiyatga moslashtirish uchun ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash;

Oilaviy psixoterapiya – oiladagi muammolarni hal qilish va ota-onalar bilan o‘zaro munosabatni yaxshilash.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Ijtimoiy va huquqiy usullar

O‘smirlar uchun maxsus reabilitatsiya markazlari tashkil etish;

Ota-onalar bilan profilaktik uchrashuvlar va seminarlar o‘tkazish;

O‘smirlar uchun ijtimoiy loyihalar va bandlik dasturlarini yo‘lga qo‘yish.

Hozirda olib borilayotgan ishlar va tadqiqotlar

Hozirgi kunda ko‘plab davlatlar xulqi og‘ishgan o‘smirlar bilan ishlash bo‘yicha maxsus dasturlarni amalga oshirmoqda: Ta’lim muassasalarida psixologik xizmatni kuchaytirish, yoshlar orasida jinoyatchilikning oldini olishga qaratilgan targ‘ibot ishlari olib borilmoqda.Rossiya: Deviant xulq-atvorga ega o‘smirlarni ijtimoiy moslashtirish markazlari faoliyat yuritmoqda.AQSh va Yevropa mamlakatlari: Psixoterapevtik dasturlar, mentorlik tizimi va maxsus ta’lim muassasalari orqali o‘smirlarga yordam ko‘rsatilmoqda.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kompleks yondashuv orqali deviant xulq-atvorni kamaytirish va o‘smirlarni jamiyatga moslashtirish mumkinXulqi og‘ishgan o‘smirlar masalasi jamiyatning dolzarb muammolaridan biri bo‘lib, ularni to‘g‘ri yo‘lga yo‘naltirishda oilaviy tarbiya, ta’lim tizimi va psixologik qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Olimlarning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlarning xulq-atvoridagi og‘ishlarni erta aniqlash va oldini olish muhim. Shu sababli, oilaviy psixoterapiya, maxsus ta’lim dasturlari va davlat tomonidan reabilitatsiya markazlarini tashkil etish dolzarb hisoblanadi.

Quyida ayrim olimlarning fikrlari keltiriladi:

Z. Freud o‘smirlik davrini psixoanalitik nuqtayi nazardan o‘rganib, bu bosqichda ichki konfliktlar va ongsiz hissiyotlar xulq-atvorga katta ta’sir qilishini ta’kidlagan. Uning fikricha, bunday o‘smirlar ortiqcha qattiqqo‘llik yoki beparvolik sababli deviant xatti-harakatlarga moyil bo‘lishi mumkin.E. Erikson o‘smirlikni “shaxsiy identifikatsiya inqirozi” deb ta’riflab, o‘zini anglash va jamiyatda o‘z o‘rnini topish

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

muammolari mavjudligini ta’kidlaydi. Unga ko‘ra, agar o‘smir o‘zining ijtimoiy rolini topa olmasa, noto‘g‘ri yo‘nalishga kirib ketishi mumkin.J. Piaget esa kognitiv rivojlanish nazariyasida o‘smirlarning aqliy va axloqiy qaror qabul qilish jarayoni qanday shakllanishini tushuntirgan. Unga ko‘ra, noto‘g‘ri ijtimoiy muhit va yetarli tarbiyaning yo‘qligi yoshlarning deviant xulq-atvoriga sabab bo‘ladi.

Rossiyalik olimlar L. S. Vygotskiy va A. N. Leontev xulqi og‘ishgan o‘smirlarning rivojlanishini ijtimoiy ta’sirlar va shaxsiy tajriba asosida tushuntirib, ularga ta’lim va tarbiya orqali to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatish mumkinligini qayd etgan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, xulqi og‘ishgan o‘smirlar bilan ishlashda kompleks yondashuv talab etiladi. Xususan, oilaviy munosabatlarni yaxshilash, ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va psixologik reabilitatsiya jarayonlarini yo‘lga qo‘yish zarur.

XULOSA Xulqi og‘ishgan o‘smirlarning jamiyatda paydo bo‘lishi turli omillarga bog‘liq bo‘lib, bu muammoni hal qilish uchun kompleks yondashuv zarur. Oila, ta’lim tizimi va ijtimoiy muhitning o‘zaro hamkorligi orqali bunday yoshlarning xulq-atvorini ijobiy tomonga yo‘naltirish mumkin.Profilaktik tadbirlar, individual yondashuv va psixologik yordam orqali o‘smirlarni sog‘lom hayot tarziga yo‘naltirish lozim.

ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Назаров И. "Психология подросткового возраста". Ташкент, 2019.

2. Бекмуродов Ш. "Социальные проблемы девиантного поведения подростков". Ташкент, 2021.

3. Салимов А. "Педагогика ва психология". Ташкент, 2020.

4. World Health Organization. "Adolescent Mental Health and Behavior". Geneva, 2022.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

5. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi. "O‘smirlar tarbiyasiga oid metodik qo‘llanma". 2023.

6. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi. Xulqi og‘ishgan o‘smirlar bilan ishlash metodikasi. 2023.

7. APA. Adolescent Behavior Disorders and Treatment. Washington, 2022.